

Meir Aron Goldschmidt

En Jøde

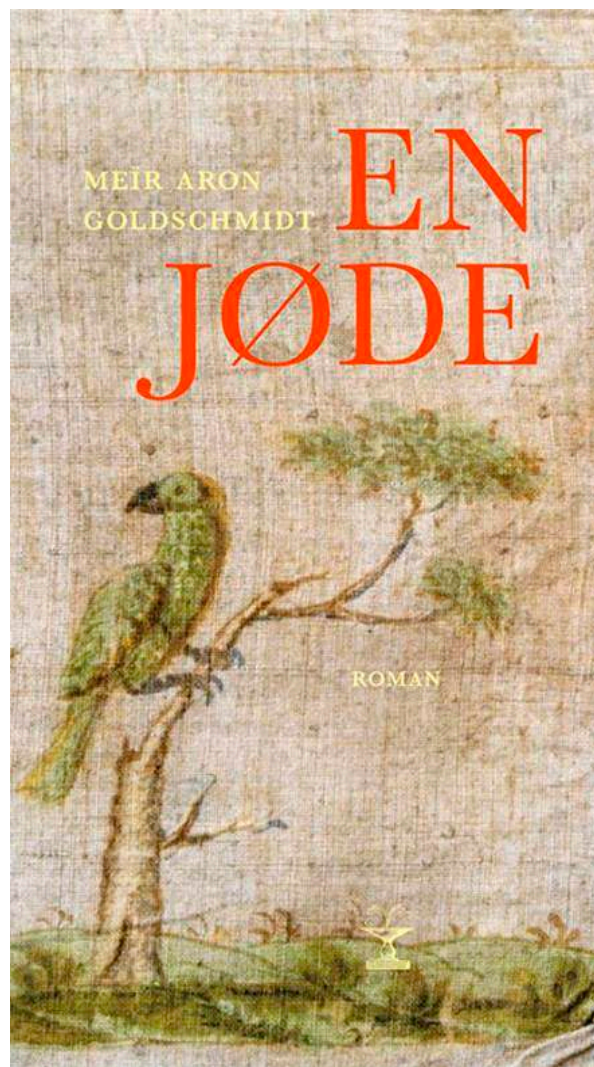
Noter og efterskrift ved Sten Rasmussen

Forlaget Vandkunsten, 2017

Af Søren Schou

Meir Aron Goldschmidt (1819-87) var ikke den første dansk-jødiske forfatter. Fra den foregående periode kan man nævne Henrik Hertz, der især var dramatiker. Men Goldschmidt var den første, der i romanform stædigt satte fokus på identitetsspørgsmålet. Var det muligt på én gang at opfatte sig som dansk og jøde? Og var det muligt at leve i harmoni med danskere, for hvem "det jødiske" ofte var forbundet med forestillinger om noget fremmed, afvigende, ja ligefrem skræmmende?

Goldschmidt blev født i Vordingborg, hvor familien drev en købmandshandel. Forældrene var ikke ortodokse, men alligevel var hjemmet på mange måder præget af jødisk tradition og tankeverden. Allerede i barndommen blev den identitetskonflikt grundlagt, som kom til at præge ham det meste af livet. Han flyttede til København, og som ung redaktør af det satiriske tidsskrift *Corsaren* tog han del i den kamp for demokratiet, der prægede 1840'erne, og som førte til enevældens fald. Men det slagsmål, han især blev kendt for, gik ud over filosofen Søren Kierkegaard, der selv havde bedt om at blive skydeskive for tidsskriftets barske satire. Man må sige, at Kierkegaard fik, hvad han havde bedt om – og mere til. Angrebene på ham var brutale og smagløse, og Goldschmidt kom inderligt til at fortryde dem. Han skilte sig af med tidsskriftet, søgte inspiration i udlandet, og så fulgte rækken af hovedværker.

Anmeldelser

Hans første roman var den dybt pessimistiske *En Jøde* (1845). Vi følger den unge mand Jacob Bendixen, hvis barndomshjem var ortodokst jødisk. Ligesom sin forfatter tager Jacob studentereksamen i København og kommer på latinskolen i kontakt med studenter og kunstnere, der bekender sig til en tolerant og lys kristendom. Han forlover sig med den kristne pige Thora, men hendes familie tager afstand fra ham, da han nægter at lade sig døbe.

Jacob er havnet i en blindgyde, og i et desperat forsøg på at vinde omverdenens agtelse drager han ud i en større verden. Han bliver officer og deltager, som skildret i bogens midterste del, i forskellige krige, først som fremmedlegionær i Nordafrika, siden som oprører under den polske frihedskrig 1830-31, men nogen hæder opnår han ikke. Rejsen går hjemad, og dybt desillusioneret oplever han, at den elskede Thora gifter sig med en kristen officer. Nedturen fortsætter, og Jacob slår sig på et erhverv – pantelåner – som omverdenen så på med foragt. Og han bliver – med et af de kulørte træk, som er typisk for periodens romaner – indirekte årsag til Thoras død. Nu står Jacob eksistentielt og moralsk på bunden, og han dør en æreløs død. Slutningen skildrer, hvorledes han køres bort i jødernes sorte, tillukkede ligvogn.

Det er et yderst pessimistisk syn på muligheden for forsoning mellem jødisk og dansk, Goldschmidt fremlægger i sin roman. Han havde til hensigt at skildre de danske jøders tilværelse indefra i troen på, at åbenhed er det bedste værn mod fordomme, og der er næppe tvivl om, at romanens mange læsere fik et vist indblik i jødisk sæd og skik. Men flere danske jøder kritiserede ham for at være alt for privat og indiskret. Han serverede sin bedstemor i skarp sovs, som en af kritikerne sagde.

Man mærker gennem hele romanen, at den er skrevet af en meget ung mand, der med sin debut råbte sin fortvivlelse ud i alle verdenshjørner. Senere blev hans syn på forholdet mellem dansk og jødisk mere afbalanceret, og sine religiøse anskuelser nåede han

frem til gennem en selvstændig blanding af træk fra forskellige trosretninger. Med tiden blev Goldschmidt en mere afklaret forfatter og en dygtigere skribent, men *En Jøde* er ikke blevet overflødiggjort af de senere bøger, for det er her, forfatterskabets grundkonflikt rumsterer med størst intensitet.

Jacob Bendixens lille historie afspejler i nogen grad samtidens store europæiske historie med folkelige oprør og krav om demokrati. Også litterært er romanen et barn af sin tid. Den omfangsrige midterdel, hvor Jacob søger hæder på skiftende slagmarker, følger tidens strømninger. Når Goldschmidt lader Jacob deltage i slag, som forfatteren kun havde hørt om på anden hånd, er vi tæt på underholdningsromanen, og midt i al krigstummelen glemmer læseren let, at romanens grundkonflikt snarere er eksistentiel – og dansk-jødisk – end militær. Det store romanpublikum krævede action og eksotiske landskaber, og de fik, hvad de bad om. Det er værd at huske, at romanen udkom næsten samtidig med Alexandre Dumas' *De tre musketerer* (1844) og få år inden dansk litteraturs måske kendteste knaldroman, Carit Etlars *Gøngehøvdingen* (1853).

En Jøde handler blandt andet om, at vi mennesker fundamentalt præges af de påvirkninger, vi modtager i en ung alder. Livssynet er deterministisk: De personlighedstræk, der grundlægges i den tidlige barndom, slipper os aldrig. I den henseende foregriber romanen den determinisme, man finder hos den følgende forfattergeneration, for eksempel J. P. Jacobsen. Desuden levede romanen – med sin skildring af den kulturelle konflikt mellem jødisk og dansk – op til Georg Brandes' krav om, at en levende litteratur sætter problemer under debat. Det er derfor noget af et paradoks – et beklageligt paradoks, vil jeg mene – at forholdet mellem Goldschmidt og Brandes var køligt. En af grundene var, at Goldschmidts hjemmelavede religion, som han kaldte "nemesislæren", var ubegribelig i Brandes' øjne.

I dag er der ingen grund til at skulle vælge mellem de to store jødiske forfattere, og *En Jøde* er trods sine romantekniske problemer et godt sted at lære Goldschmidts forfatterskab at kende. Oven i købet er det en meget smuk hardcoverudgave, Forlaget Vandkunsten netop har udsendt, med et levende og kyndigt efterskrift af lektor Sten Rasmussen.